

az autódidakta sznobizmussal, igenis merek és tudok átlag paraszti életet élni. Hogy más forma életre alkalmam sem nyílt soha, legalábbis becsületes uton nem — az viszont azt igazolja, hogy ez nem pózolásból és nem profétáskodásból, hanem magától értetődően van így.

Mindebben persze annakidején semmi szándékosság nem volt. Én egyszerűen csak önmagamot fejeztem ki, úgy a magánéletben, mint az írásaimban. Volt bátorságom hívónek lenni a hitetlenek között s ezzel végeredményben nekik is szolgálatot tettem. Megmutattam, hogy van szabadulás, lehet szabadulás az osztálytársadalomban is az „iródeák“ sorsból s lehet az író, ha akar, osztály- vagy ha úgy tetszik, faji-közösségének az igazi kifejezője. Csak persze erő, akarat s valódi szellemi felszabadultság kell hozzá. Ami pedig az egyetlen konkrét kifogást illeti, a faji terminológia használata nem a hitlerizmus elfogadását, a faji világnézetet jelenti, hanem azt, hogy nincs itt semmi letagadni vagy elhallgatni való; az emberiség fajokra: kínaiakra, négerekre, németekre, magyarokra, zsidókra stb. oszlik s hogy ebből következik, hogy fel kell szabadulniuk, mert csak így emelkedhetnek felül nemzeti gátlásaikon s így válhatnak fegyvermezett, szociális emberré. Ez nem antiszemitaizmus, hanem ez a valóság és az igazság. S hogy ezt a mai világban nyugodt lélekkel le merem írni, az azt jelenti, hogy ebben a kérdésben nincs leplezni valóm: nem antiszemita vagyok, hanem realista-szocialista.

*

Tudom, hogy nincs így ennek a könyvnek olyan — mint mondani szokták — „átütő“ sikere, mint ahogy a hozzám hasonló gondolkodó emberek szeretnék, mert az írók és kritikusok műfajokban és esztétikai kategóriákban, az olvasók meg olvasmány sablonokban gondolkodnak, de ez nem jelentheti azt, hogy letérjek erről az utról. Majd ha a kemény valóság rákényszeríti őket a reális, mert cselekvő gondolkozásra, ők is megundorodtak az „olvasmány“-októl s a meddő esztétizálástól s megtérnek hozzánk. Akik nem térnek meg, azokhoz semmi közünk. Aki osztálygátlásait, vagy kultuszsnobizmusát nem tudja legyőzni, ugyan mit is keresne köztünk? (Veres Péter)

UJ REGÉNY A RÉGI ROMÁN FÖLDKÉRDÉSÉRŐL. Bármennyire óvakodunk attól, hogy valamely műalkotásban tisztán a benne felvetődő „kérdést“ — vagyis a témáját tárgyaljuk, *Cezar Petrescu* új könyvével kapcsolatban számunkra, ha nem is kizárólag, de főleg erről van szó. Először is azért, mert a művészi minőség szempontjából a regény bár elsőrendű alkotásnak mondható, nem nyújt elég újat vagy rendkívülit ahhoz, hogy a legújabb román regényírás elég számos termékei közül kiemelve itt tárgyaljuk. Másodsor azért, mert mint minden nyelvközösségben a másnyelvű irodalom, a magyar nyelvközösségben, a magyar olvasók számára, ez a magyarra még le nem fordított román regény éppen a *tárgya* miatt lehet fontos.

És fontos is. Ha azt irtuk: „a régi román földkérdésről“ — ezt korántsem úgy gondoltuk, hogy a kérdés már elavult, hogy a mai nemzedék számára az közömbössé vált. Csak jelezni akartuk, hogy a könyvben vázolt helyzet, az abban foglalt 1907-es ó-romániai földkérdés éppenséggel egy régebbi állapotnak, a háború- és földreform-előtti kis-Románia mezőgazdasági termelőviszonyainak, egy elmúlt és befejezett történelmi szakasznak a kérdése, amelynek bármilyen valóságos és bármilyen mélyenjáró elemzése is alig-alig nyújt már támaszt a mai új és nagy Románia agrárkérdésének megoldásához. És mégis fontos, mégis időszerű, különösen erdélyieknek és magyaroknak, akik csak ezeken a történel-

mi szálakon keresztül érthetik meg egészen a mai „Régi Királyság“ és az egész mai Románia életének szerkezetét, mozgató rugóit.

Mi volt a földkérdés magva 1907-ben, amikor mindkét régi felfedelemség parasztsága általános felkeléssel indult a földbirtokosok ellen? Az akkor uralkodó agráriánus-polgári felfogás szerint, amelynek C. Garoflid („Chestia Agrară“) és részben a liberálisok voltak a szószólói, — a külterjes gazdálkodás, a parasztnak elmaradottsága, a technikai felkészületlenség volt a baj oka. A régi-bojár felfogás szerint, amit a konzervatívok és a liberális jobbszárny képviseltek, az u. n. abszintizmus, a földbirtokosok távolléte és a bérlőrendszer, a zsidó bérlők, a „zsidó“ üzleti szellem és pénzgazdálkodás meghonosodása, a „zsidó“ liberális szellem hódítása, végül is a zsidók általában. A parasztsággal együttérző értelmiségiek, C. Stere és a poporanisták, N. Iorga értelmiségi csoportja, Radu Rosetti („de ce s'au răsculat țării?“) és mások a történelmi jog szempontjából ítélték, a paraszti földeknek erőszakos elcsatolását és történelmi jogainak semmibevevését helyezték előtérbe. Ez utóbbihoz csatlakozott a parasztság és a munkásság öntudatosabb része, mert ebből következett az egyetlen haladó és egyben paraszti megoldás: a földosztás. Végül is volt egy jobboldali-szocialista, quasi-marxista felfogás (I. Dobrogeanu-Gherea — „Neoioabăgia“), amely igen helyesen az elmaradt féljobbágy termelőviszonyokban, a munkaszerződések kényszerjellegetében, a földbirtokos és a munkás közötti viszony kötöttségében látta a kérdés magvát, de nem érintette a nagybirtok létezését magát és a megoldást igen helytelenül egyedül a „tisztá-tőkésrendi“ bérmunkarendszer bevezetésében, a szabad bérmunka biztosításában és a liberális alkotmány „őszinte“ alkalmazásában látta.

Cezar Petrescu regényében, amely egy készülő regény-trilógiának első könyve és a nagy esemény (az 1907-es általános felkelés) lélektani előkészítésének számíthat, a fentvázolt felfogások szinte idézetszerűen szerepelnek. Egy-egy szereplő kijelentéseiben hol az egyik, hol a másik fentemlített szerző megállapításaira ismerünk, sőt, itt-ott közismert történelmi okmányokból vett részletek nyíltan idézve is szerepelnek. Kivételt jelent Dobrogeanu-Gherea felfogása, talán azért, mert az, bár helyzet-elemzésében legmélyebbre nyúlt a földosztás kérdésének elkerülése folytán (és talán mert későn is jelentkezett) a megírt eseményekre a legkisebb befolyással volt.

Tematikai szempontból tehát C. Petrescu könyve nagyon sokoldalúnak indul. Ha ezt a vonalat követné a művészi ábrázolásban is, vagyis ha mindezeket a felfogásokat, azokon felülemelkedve, regény- és történetírói pártatlansággal, mindegyiket a maga jelentőségében, de mindegyiket egyformán élő emberek, élő típusok alakjában ábrázolná, akkor igazi nagy korregényt kaptunk volna, amelyben a felfogások összeütközésében, az emberek, az osztályok élő konfliktusa valóságosan tükröződik, mint Tolsztoj, Rolland, Gorkij, Mann, Dreiser és hasonló nagyok nagy regényeiben. Bizonyos, hogy Cezar Petrescut erre a szerepre is rendeli hatalmas alkotóereje, mély élet- és lélek-látása, emberábrázoló és típusalkotó készsége, egyenletesen elbeszélő és mégis színes és fordulatos előadása. Sajnos, regénye, amennyire annak első megjelent könyvéből megítélhető, nem az említett, magosbavivó uton halad. Az egyes, egymással szembenálló felfogások nem élő képviselőik ábrázolásán át jelentkeznek, legalább is nem sarjadnak szervesen az élő személyek jelleméből és szerepéből, hanem gépiesen, szerves összefüggés nélkül mondódnak el, bizonyos közbeszurt beszélgetések és viták során és nagyjában csak logikai (kontradiktórikus) árnyékolásai a sok közül *egy bizonyos felfo-*

gásnak, amely mellett az író elég nyíltan állást foglal és amelynek aztán egész művészi ereje kifejtésével teljes, élő képét is adja. Ez a felfogás: a régi bojári felfogás, az elmúlt patriarchális-pásztori időket visszairató, a bojárságnak és parasztságnak „együttes” süllyedését panaszló, pénzgazdálkodásnak, kapitalizmusnak és racionalizmusnak ellenszegülő, „csokojok” (új földesurak), bérlők és zsidók ellen tüzelő reakciós romantika.

Bizonyos: óvakodnunk kell attól, hogy realizisztikus irodalmi művekre, amelyek különböző objektív és szubjektív befolyásokat tükröztetnek és amelyekben az író arca többé-kevésbé rejtve marad, rásüssük valamely osztály, csoport vagy párt bélyegét. De, ahol az író pártállása látható, ahol ez a műből magából nyilvánvalóan adódik, ott nemcsak megtehetjük, de meg is kell tennünk.

C. Petrescu regénye tehát eddig (az első könyv végéig) kétségtelesen a régi, már 1907-ben a süllyedés legalsó fokán álló, azóta pedig egészen és véglegesen elsüllyedt bojárságnak a regénye. Az író figyelme és rokonszenve kimondottan is, de főleg az alakok beállításában, a regény szerkezetében ennek az osztálynak kedvez. Mindenki, aki valahogy ehhez a réteghez tartozik, aki ennek életében, érzéseiben és gondolkodásában osztozik, szinte kivétel nélkül jó, csak jó. Mindenki más, liberális és progresszív kormányemberek, abszontista elfranciásodott bojárok, a földtől elszakadt értelmiségiek, spekuláns bérlők, bérlő zsidók és egy kicsit a zsidók *általában* is — szinte kivétel nélkül a vádlottak padján ülnek. A parasztok, akiknek szerző nagyjában igazat ad, anélkül, hogy életüket és lélektanukat közelebb hozná az olvasóhoz (ez bizonyára a 2. és 3. könyvekben következik) eddig csak mint kórus jelent meg a színen, mint az ó-görög drámában: éljent zeng a jóknak, átkot a gonoszoknak. Ebben a beállításban aztán a helyzetnek körülbelül a következő összképe adódik:

A régi bojárosztály, engedve a nyugati áramlatok és a világpiac nyomásának, feladja a pásztori-állattenyésztő gazdálkodáson alapuló patriarchális jóviszonyát (?) a parasztsággal, exportbuza termelésére adja a fejét, majd miután a parasztokkal (a „parasztjai“-val) összezdörtült, bérlők kezére adja az „ősi” birtokot és szórakozásainak él. A kapzsi zsidóbérlők a kétségbeesésbe kergetik a parasztokat, a penésznek és az egereknek adják át a régi bojárkonák (kastély) szépségeit. A föld maga, a munkaeszközök és állatok degradálódnak. — De, ime, akad bojárudvar, amely megmaradt a maga régi épségében, s viruló sziget a romlás tengerében, ahol a régi jó alapon és az öreg földesur és bojár asszony személyes vezetésével minden nagyjában rendben megy, ur és parasztjai között nagyszerű az egyetértés, a nép nagyjából megelégedett és dicséri ritkajó urát, a gyerekek és unokák a jó cselédekkel hallászatnak és a falubeli vénasszonyok meséit hallgatják és a szigorúskodó, de aranyszívű bojárasszonyt olyan tekintélyvarázs veszi körül, hogy szavára még a szárnyasállatok is katonás rendbe sorakoznak. Még az ég is kedvez az áldott szigetnek és a jégverés, amely köröskörül minden vetést elpusztít, a mi bojárunk földjeit elkerüli, amit a jó öreg azzal hálál meg, hogy kukorica-termésének felét az éhségnek kitett parasztok között osztja fel.

Szószerint ki mondja: „Ha minden földesur ilyen lenne...”

Ezzel az író már az első könyvben elég tisztán meg is felelt a főkérdésre. A második és harmadik könyv („Földet akarunk!” és „A föld, a temető!” — két idézet Coşbuc „Noi vrem pământ!” című verséből) bizonyára több figyelmet szentel majd a parasztok életének, a pa-

rasztok egymásközötti és a földesurhoz való viszonyának, de az ideológiai következtetés már adott: „Ha minden bojár ilyen lett volna” — ha csak a többségük ilyen lett volna, ami történt, nem történt volna...

Fogadjuk el, hogy így is lehet irodalmat írni, hogy a mult varázsa ellenállhatatlan erővel ilyen megoldásokhoz vezethet író és a nagy tehetség ezen a visszavezető uton is teremthet hatásos, erős műveket és C. Petrescu könyve kétségtelenül ilyen. Minden téves beállítottsága mellett is a nagy művész varázsló biztonságával vezet bennünket végig azon a számunkra elmult világon és valószínű, hogy éppenolyan biztonsággal visz majd végig a paraszti poklon, a lázadás viharán. De történelmet nem lehet a mult nosztalgiájával és pártossággal írni, s az ilyen mű, még ha művészi is a formája, nem állja ki az idő próbáját.

Bizonyos, hogy már az utánunk következő generáció, amelynek élményvilágából az 1907-es év teljesen kiesik, nem tudja majd magyarázatok és kimagyarázások nélkül az ilyen könyvek hasznát venni. És jaj annak a műalkotásnak, amely magyarázatokra és mentségekre szorul.

(Köves Miklós)

CARREL ÉS A CIVILIZÁCIÓ VALSÁGA. Az utolsó évtizedek irodalmi termelése ugyancsak hozzászoktatta az olvasót a civilizáció ellenes támadásokhoz. *Alexis Carrel* most magyarul¹ is megjelent könyve azonban még Spengler, Bergson vagy Keyserling olvasása után is meglepően hat. Nem utolsósorban azért, mert e ragyogóan megírt könyv szerzője a jelenkori orvostudomány egyik legnagyobb képviselője, akinek tudományos nagyságát világnézeti ellenfelei sem vonhatják kétségbe. Carrel kutatásai a szövettényészetek köréből korszakalkotó jelentőségűek s forradalmasították a biológia és orvostudomány számos területét, nevezetesen a rákkutatást.

A civilizáció jelenkori kritikusaiban gyakran visszatérő gondolat a technika állítólagos túlzott szerepe a modern életben. Bergson szerint a technika az emberiség nagyranőtt teste, mellyel szemben a lélek kicsi maradt. Spengler a nyugati civilizáció bukását jósolja, mert a fehér népek technikájukat átengedték a színes fajoknak. Hasonló gondolatokkal találkozunk írónál, mint *Georges Duhamel*, filozófusoknál, mint *Gina Lombroso* vagy *Keyserling*. Carrel könyvének is ez a technikaellenes szempont az egyik vezérgondolata. A technika szerzőnk elgondolásában az embertől független, természeti erő szerű jelenség, minnek következtében „az ember idegen lett a világban, amit megteremtett.”

A dialektikus materializmus ezt a jelenséget jól ismeri, s ebben a vonatkozásban az „eldologiasodás”-ról (Verdinglichung) beszél, mely szerint az emberek közötti kapcsolatok a tőkés társadalomban tárgyakhoz (áru) tapadva dologias (dinghaftig) jelleget öltenek. A tőkés társadalom emberi viszonyokon alapuló törvényszerűségei az uralkodó osztály szemében emberek felett álló objektív természettörvényeknek tűnnek. Az eldologiasodás fogalmát tehát csak az értheti meg, aki a társadalmat dialektikusan vizsgálja. Carrel erre természetesen nem képes; ezért érti félre a technika szerepét a modern társadalomban.

Erveit a technika ellen nagyjában a következőkben lehet összefoglalni: Egyrészt a technika megszünteti a létért való harcot, a kiválasztást s így az *élite* kialakulását; másrészt a modern munka módszereivel (taylorizmus) szétforgácsolja az ember egyéniségét. Ebben az érvelésben szembeötlő a dialektikus szempont hiánya. A technika fogalma — társadalmi és gazdasági összefüggéseiből kiragadva — itt mintegy a levegőben lóg. „Technika” in abstracto nincs, csak konkrét, történelmi megjelenési